ASUPRA REDUCERII n-SEMIGRUPURILOR LA BISEMIGRUPURI

de

MARIA S. POP

Perechea (A, o) unde A este o mulţime, aplicaţia $o : A^n \to A$ este o operaţie n-ară asociativă, adică $\forall a_i \in A ; i = 1, \ldots, 2n-1$ şi $k = 1, \ldots, n$ avem

$$((a_1, \ldots, a_n)_0, a_{n+1}, \ldots, a_{2n-1})_0 =$$
$$= (a_1, \ldots, a_{k-1}, (a_k, \ldots, a_{k+n-1})_0, a_{k+n}, \ldots, a_{2n-1})_0,$$

se numeşte n-semigrup.

Cercetările cu privire la reducerea unui n-semigrup (A, o) la un semigrup pot fi grupate în două direcţii :

1. Construirea pe o mulţime extinsă a lui A a unui semigrup înfăşurător $(S, .)$, unde $(S, .)$ este semigrupul a cărei mulţime generatoare este A şi $\forall a_i \in A ; i = 1, \ldots, n$, avem $(a_1, \ldots, a_n)_0 = a_1 \cdot \ldots \cdot a_n$. Astfel de rezultate [1], [5] reprezintă generalizări ale teoremei lui Post ([3] p. 218) cu privire la reducerea n-grupurilor la bigrupuri ;

2. Construirea unui semigrup pe mulţimea A astfel ca produsul n-ar să poată fi obţinut cu ajutorul operaţiei binare de semigrup şi al unui endomorfism al său. Cercetările în această direcţie se referă la o clasă mai restrînsă de n-semigrupuri şi anume cele care admit o unitate laterală [6]. Ele reprezintă generalizări ale teoremei lui Hoszú [2] referitoare la reducerea n-grupurilor la bigrupuri.

În lucrare studiem legătura dintre cele două modalităţi de reducere a unui n-semigrup la un semigrup în clasa n-semigrupurilor care posedă o unitate laterală.

DEFINIŢIE. Fie (A, o) un n-grupoid şi $u_1, \ldots, u_{n-2} \in A$, $n-2$ elemente fixe din A. Perechea $(A, \cdot)$ unde „$\cdot$" este o operaţie binară definită pe A prin

$$\forall x, y \in A ; x \cdot y = (x, u_1, \ldots, u_{n-2}, y)_0,$$

se numeşte reducerea binară a lui A în raport cu $u_1, \ldots, u_{n-2}$. Notăm $red_{u_1 \ldots u_{n-2}} A = (A, \cdot)$.

Are loc

TEOREMA 1. Dacă (A, o) este un n-grupoid semiasociativ, adică $\forall a_i \in A$; $i = 1, \ldots, 2n-1$,

$$((a_1, \ldots, a_n)_0, a_{n+1}, \ldots, a_{2n-1})_0 = (a_1, \ldots, a_{n-1}, (a_n, \ldots, a_{2n-1})_0)_0$$

și $u_1, \ldots, u_{n-2} \in \mathbf{A}$, atunci $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A$ este bisemigrup. Dacă $(u_1, \ldots, u_{n-1})$ este o unitate la dreapta în (A, o), atunci u_{n-1} este unitate la dreapta în $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A$.

Dacă (A, o) este un n-grup, atunci $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A$ este grup și $\forall c \in A$ avem $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A \simeq \mathrm{red}_{c \ldots c} A$.

Demonstrație. Prima parte a teoremei este imediată. Vom demonstra că reducerea binară în raport cu $n-2$ elemente fixe ale unui n-grup este izomorfă cu reducerea binară a lui în raport cu orice element al său. Fie „o" operația binară definită în $\mathrm{red}_{c \ldots c} A$. Aplicația $f : \mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A \to \mathrm{red}_{c \ldots c} A$; $f(x) = (c, u_1, \ldots, u_{n-2}, x)_0$ este un omomorfism. Dacă $f(x) = f(y)$, adică $(c, u_1, \ldots, u_{n-2}, x)_0 = (c, u_1, \ldots, u_{n-2}, y)_0$, atunci $c \cdot x = c \cdot y$, de unde $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A$ fiind grup, rezultă $x = y$ și prin urmare omomorfismul f este injectiv.

Pentru $\forall y \in \mathrm{red}_{c \ldots c} A$ ecuația $(c, u_1, \ldots, u_{n-2}, x)_0 = y$ are soluție unică în (A, o), deci există $x \in A$ astfel ca $f(x) = y$ și f este surjecție. Am demonstrat astfel că $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A \simeq \mathrm{red}_{c \ldots c} A$. În continuare vom nota $\mathrm{red}_{c \ldots c} A$ mai simplu prin $\mathrm{red}_c A$.

TEOREMA 2. Dacă $(u_1, \ldots, u_{n-1})$ este o unitate la dreapta în n-semigrupul (A, o)

$$\rho = \{((a_1, \ldots, a_i), (a'_1, \ldots, a'_i)) \in A^i \times A^i / (u_1, \ldots, u_{n-1}, a_1, \ldots, a_i)_0 = (u_1, \ldots, u_{n-1}, a'_1, \ldots, a'_i)_0;\ i = 1, \ldots, n-1\},$$

atunci:

1) ρ este o congruență asociativă în $G = \bigcup_{i=1}^{n-1} A^i$;

2) G/ρ este un semigrup cu unitate;

3) $A_0 = A_{n-1}/\rho$ este subsemigrup al lui G/ρ.

Vom numi A_0, bisemigrupul asociat de congruența ρ n-semigrupului (A, o).

Demonstrație. Fie relația τ definită în $G = \bigcup_{i=1}^{n-1} A^i$ prin:

$$\tau = \{((a_1, \ldots, a_i), (a'_1, \ldots, a'_i)) \in A^i \times A^i / (x_1, \ldots, x_{n-i}, a_1, \ldots, a_i)_0 = (x_1, \ldots, x_{n-i}, a'_1, \ldots a'_i)_0;\ \forall x_1, \ldots, x_{n-i} \in A;\ i = 1, \ldots, n-1\}.$$

Se demonstrează că $\rho = \tau$. Din definiție rezultă că ρ este o relație de echivalență. Ea este compatibilă cu operația binară definită în G:

$$(x_1, \ldots, x_i)(y_1, \ldots, y_j) = \begin{cases} (x_1, \ldots, x_i, y_1, \ldots, y_j) & \text{dacă } i + j < n \\ (x_1, \ldots, x_{i+j-n}(\ldots, y_j)_0) & \text{dacă } i + j \geqslant n, \end{cases}$$

Aceasta demonstrează că ρ este o congruență pe G. Vom nota prin $[a_1, \ldots, a_i]$ clasa de congruență modulo ρ cu reprezentantul $(a_1, \ldots, a_i) \in G$. Operația binară definită în G definește o operație binară $*$ în $A^* = G/\rho$. Pentru orice $[a_1, \ldots, a_i]$, $[b_1, \ldots, b_j]$, $[c_1, \ldots, c_k] \in A^*$, utilizînd convenabil condițiile din ipoteză, observația că $\rho = \tau$, se demonstrează că

$([a_1, \ldots, a_i] * [b_1, \ldots, b_j]) * [c_1, \ldots, c_k] = [a_1, \ldots, a_i] * ([b_1, \ldots, b_j] * [c_1, \ldots, c_k])$. De aici rezultă că $(A^*, *)$ este un semigrup. Elementul $[u_1, \ldots, u_{n-1}]$ este unitate la dreapta în $(A^*, *)$. Totodată $\forall x \in A$ avem:

$$(u_1, \ldots, u_{n-1}, x)_0 = (u_1, \ldots, u_{n-1}, (u_1, \ldots, u_{n-1}, x)_0)_0,$$

ceea ce demonstrează că

$$[x] = [(u_1, \ldots, u_{n-1}, x)_0] = [u_1, \ldots, u_{n-1}] * [x].$$

De aici rezultă că $[u_1, \ldots, u_{n-1}] * [a_1, \ldots, a_i] = [a_1, \ldots, a_i]$, adică elementul $[u_1, \ldots, u_{n-1}]$ este unitate atît la stînga cît și la dreapta în A. Cum oricare ar fi o altă unitate la dreapta $(u'_1, \ldots, u'_{n-1})$ în (A, o), $[u'_1, \ldots, u'_{n-1}]$ este unitate în A^* și un semigrup are o singură unitate, urmează că $[u_1, \ldots, u'_{n-1}] = [u'_1, \ldots, u_{n-1}]$.

Fie $A_0 = A^{n-1}/\rho$. Dacă $[a_1, \ldots, a_{n-1}]$, $[b_1, \ldots, b_{n-1}] \in A_0$, atunci $[a_1, \ldots, a_{n-1}] * [b_1, \ldots, b_{n-1}] = [a_1, \ldots, a_{n-2}, (a_{n-1}, \ldots, b_{n-1})_0] \in A_0$.

Submulțimea A_0 fiind închisă față de operația $*$ rezultă că A_0 este subsemigrup al lui A și are unitatea $[u_1, \ldots, u_{n-1}]$.

TEOREMA 3. Dacă $(u_1, \ldots, u_{n-1})$ este o unitate la dreapta în n-semigrupul (A, o) și A_0 este bisemigrupul definit în teorema 2, atunci $red_{u_1, \ldots, u_{n-2}} A \simeq A_0$ dacă și numai dacă $(u_{n-1}, u_1, \ldots, u_{n-2})$ este o unitate la stînga în (A, o).

D e m o n s t r a ț i e. Dacă $(u_1, \ldots, u_{n-1})$ este o unitate la dreapta și $(u_{n-1}, u_1, \ldots, u_{n-2})$ o unitate la stînga în (A, o) iar $f : red_{u_1 \ldots u_{n-2}} A \to A_0$; $f(x) = [u_1, \ldots, u_{n-2}, x]$, atunci $\forall x, y \in A$ din $[u_1, \ldots, u_{n-2}, x] = [u_1, \ldots, u_{n-2}, y]$ rezultă $(u_{n-1}, u_1, \ldots, u_{n-2}, x)_0 = (u_{n-1}, u_1, \ldots, u_{n-2}, y)_0$ deci $x = y$ și prin urmare f este o injecție.

Pentru $\forall [a_1, \ldots, a_{n-1}] \in A_0$, cum $(u_{n-1}, a_1, \ldots, a_{n-1})_0 = (u_{n-1}, u_1, \ldots, u_{n-1}, (u_{n-2}, a_1, \ldots, a_{n-1})_0)_0$, avem $[a_1, \ldots, a_{n-1}] = [u_1, \ldots, u_{n-2}, (u_{n-1}, a_1, \ldots, a_{n-1})_0] = f((u_{n-1}, a_1, \ldots, a_{n-1})_0)$ și f este o surjecție.

Dacă $x, y \in red_{u_1 \ldots u_{n-2}} A$, atunci $f(x \cdot y) = [u_1, \ldots, u_{n-2}, (x \cdot y)] = [u_1, \ldots, u_{n-2}, (x, u_1, \ldots, u_{n-2}, y)_0] = [u_1, \ldots, u_{n-2}, x] * [u_1, \ldots, u_{n-2}, y] = f(x) * f(y)$ și f este omomorfism. Am demonstrat astfel că $red_{u_1, \ldots, u_{n-2}} A \simeq A_0$.

Reciproc, dacă $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A \simeq A_0$, cum A_0 este semigrup cu unitatea $[u_1, \ldots, u_{n-1}]$ şi $\mathrm{red}_{u_1 \ldots u_{n-2}} A$ are unitate la dreapta u_{n-1} (conform teoremei 1), rezultă că u_{n-1} este şi unitate la stînga. $\forall x \in A$ avem $x = u_{n-1} \cdot x = (u_{n-1}, u_1, \ldots, u_{n-2}, x)_0$, ceea ce demonstrează că $(u_{n-1}, u_1, \ldots u_{n-2})$ este o unitate la stînga în n-semigrupul (A, o).

Teorema 3 dă o condiţie necesară şi suficientă ca bisemigrupul asociat unui n-semigrup cu unitate la dreapta printr-o construcţie de tip Post să fie izomorf cu bisemigrupul redus în raport cu $n - 2$ elemente fixe.

În clasa n-grupurilor condiţia teoremei 3 fiind satisfăcută (conform teoremei 1) deducem

COROLAR. Bigrupurile asociate unui n-grup printr-o construcţie de tip Post şi bigrupurile reduse în raport cu elemente fixe sînt izomorfe.

Acest rezultat generalizează teorema similară obţinută de Timm [4] pentru n-grupurile comutative.

BIBLIOGRAFIE

1. CUPONA, G., Za asoţijativnite congruenţii, Bull. Soc. Math. Phys., R.P. Macédonie, Skopje, 13, 1962, p. 5–12.
2. HOSZU, M., On the explicit form of n-group operations, Publ., Math. Debrecen, 10, 1963, p. 88–92.
3. POST, E., Polyadic groups, Trans. Amer. Math. Soc., 48, 1940, nr. 2, p. 208–350.
4. TIMM, J., Kommutative n-Gruppen, Dissertation zur Erlangung der Doktorgrades, Hamburg, 1967.
5. TIMM, J., Zur gruppentheoretischen Beschreibung n-stelliger Strukturen, Publ. Math., Debrecen, 17, 1970, p. 183–192.
6. ZUPNIK, D., Polyadic semigroups, Publ. Math., Debrecen, 14, 1967, p. 273–279.

RÉSUMÉ

On étudie la liaison entre les deux modalités de réduction d'un n-semi-groupe à un bisemi-groupe (voir [1], [5]) respectivement dans la classe des n-semi-groupes qui possèdent une unité latérale. Le théorème 3 donne une condition nécessaire et suffisante pour que le bisemi-groupe associé à un n-semigroupe avec unité à droite par une construction de type Post soit isomorphe avec le bisemigroupe réduit par rapport à $n - 2$ éléments fixes. Comme corollaire, on déduit que les bigroupes associés à un n-groupe par une construction du type Post [3] ainsi que les bigroupes réduits par raport à des éléments fixes [2] sont isomorphes, et ce résultat généralise le théorème similaire obtenu par Timm [4] dans la classe des n-groupes commutatifs.

REZUMAT

În lucrare se studiază legătura dintre cele două modalităţi de reducere ale unui n-semigrup la un bisemigrup (vezi [1], [5] respectiv [6]) în clasa n-semigrupurilor care posedă o unitate laterală. Teorema 3 dă o condiţie necesară şi suficientă ca bisemigrupul asociat unui n-semigrup cu unitate la dreapta printr-o construcţie de tip Post să fie izomorf cu bisemigrupul redus în raport cu $n - 2$ elemente fixe. Ca un corolar deducem că bigrupurile asociate unui n-grup printr-o construcţie de tip Post [3] şi bigrupurile reduse în raport cu elemente fixe [2] sînt izomorfe, rezultat care generalizează teorema similară obţinută de Timm [4] în clasa n-grupurilor comutative.